

УДК. 336.77

ЖУКОВА Ольга Анатоліївна,

ГРЕК І.П.

ОЦІНЮВАННЯ КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ПОЗИЧАЛЬНИКА

У статті розглянута необхідність об'єктивного оцінювання кредитоспроможності позичальника та розглянута одна з методик вітчизняного банку.

Ключові слова і фрази: *кредитоспроможність, контрагент банка, кредитний ризик, ліквідність, оцінка фінансового стану.*

In the article the necessity of an objective evaluation of the creditworthiness of the borrower and is considered one of the methods of the national Bank.

Keywords: *solvency, contractor jar, credit risk, liquidity, estimation of the financial state.*

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. На сучасному етапі у підприємств усіх форм власності все частіше виникає потреба залучення позикових коштів для здійснення своєї діяльності і отримання прибутку. Саме тому дана тема є надзвичайно актуальною в теперішній час. Найбільш розповсюдженою формою залучення коштів є отримання банківського кредиту. Тому метою даного дослідження являється дослідження методик оцінювання рівня кредитоспроможності позичальника що є запорукою зниження кредитного ризику банківської установи. У даній статті буде розглянуто методи оцінки кредитоспроможності позичальника на прикладі.

Виклад основного матеріалу дослідження із обґрунтуванням одержаних результатів. З метою підвищення надійності та стабільності банківської системи, захисту інтересів кредиторів і вкладників банків Національним банком України встановлюється порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків. Основні вимоги до кредитоспроможності позичальника визначені «Положенням про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків», затвердженим постановою Правління НБУ від 13.04.2011 р. № 114. Для формування резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банки повинні на основі проведеного фінансового аналізу класифікувати позичальників за класами ризику. Національний банк розробив методику аналізу фінансового стану позичальника, яка має враховуватися банками обов'язково. Однак наведені в Положенні вимоги є мінімально необхідними, і кожен банк може розробити власний підхід з урахуванням своєї специфіки, основних положень кредитної політики та конкретних економічних умов. Критерії оцінки фінансового стану

позичальника встановлюються кожним банком самостійно його внутрішніми положеннями щодо проведення активних операцій (кредитних) та методикою проведення оцінки фінансового стану позичальника (контрагента банку) з урахуванням вимог Положення, у яких мають бути визначені ґрунтовні, технічно виважені критерії економічної оцінки фінансової діяльності позичальників (контрагентів банку) на підставі аналізу їх звіту про фінансовий стан і звітів про фінансові результати в динаміці тощо. Методика проведення оцінки фінансового стану позичальника (контрагента банку), яка розроблена банком, є невід'ємним додатком до внутрішньобанківського положення банку про кредитування. Банк під час здійснення оцінки фінансового стану позичальника має право встановлювати додаткові (суб'єктивні) показники. Установлені банком додаткові (суб'єктивні) показники, які використовуються ним для здійснення оцінки фінансового стану позичальника - юридичної особи або фізичної особи-підприємця, мають урахувати особливості видів економічної діяльності зазначених позичальників. Результати оцінки фінансового стану позичальників банку мають зберігатися в банку відповідно до строків зберігання документів з кредитування, встановлених законодавством України, особливо щодо великих кредитів, кредитів пов'язаним з банком особам. Вагомість кожного показника визначається індивідуально для кожної групи позичальників (контрагентів банку) залежно від кредитної політики банку, особливостей клієнта (галузь економіки, сезонність виробництва, обіговість коштів тощо), ліквідності балансу, становища на ринку тощо [1].

Банк визначає клас позичальника за результатами оцінки фінансового стану позичальника банку на підставі загальної суми балів за основними та додатковими (суб'єктивними) показниками. Питома вага суми балів за додатковими (суб'єктивними) показниками не може перевищувати 30% від визначеної банком загальної суми балів за результатами оцінки фінансового стану позичальника [2].

Для здійснення оцінки фінансового стану позичальника - юридичної особи банк має враховувати такі основні економічні показники його діяльності: платоспроможність; фінансова стійкість; обсяг реалізації; обороти за рахунками; склад та динаміка дебіторсько-кредиторської заборгованості; собівартість продукції (у динаміці); прибутки та збитки (у динаміці); рентабельність (у динаміці); кредитна історія. Також можуть бути враховані суб'єктивні чинники, що характеризуються такими показниками: ринкова позиція позичальника та його залежність від циклічних і структурних змін в економіці та галузі промисловості; наявність державних замовлень і державна підтримка позичальника; ефективність управління позичальника; професіоналізм керівництва та його ділова репутація;

Зазначене положення передбачає оцінку кредитоспроможності шляхом визначення рейтингу позичальника, який визначається у балах. За результатами рейтингової оцінки, банки класифікують позичальників – юридичних осіб, за класами: А, Б, В, Г, Д.

Клас «А» - фінансова діяльність добра, що свідчить про можливість своєчасного виконання зобов'язань за кредитними операціями, зокрема погашення основної суми боргу та відсотків за ним відповідно до умов кредитної угоди; економічні показники в межах установлених значень

(відповідно до методики оцінки фінансового стану позичальника, затвердженої внутрішніми документами банку); вище керівництво позичальника має відмінну ділову репутацію; бездоганна кредитна історія позичальника. Одночасно можна зробити висновок, що фінансова діяльність і надалі проводитиметься на високому рівні.

Клас «Б» - фінансова діяльність позичальника цієї категорії близька за характеристиками до класу «А», але ймовірність підтримування її на цьому рівні протягом тривалого часу є низькою.

Клас «В» - фінансова діяльність задовільна і потребує більш детального контролю. Надходження коштів і платоспроможність позичальника свідчать про ймовірність своєчасного погашення кредитної заборгованості в повній сумі та в строки, передбачені договором, якщо недоліки не будуть усунені. Одночасно спостерігається можливість виправлення ситуації і покращення фінансового стану позичальника.

Клас «Г» - фінансова діяльність незадовільна (економічні показники не відповідають установленим значенням) і спостерігається її нестабільність протягом року; є високий ризик значних збитків; ймовірність повного погашення кредитної заборгованості та відсотків за нею є низькою.

Клас «Д» - фінансова діяльність незадовільна і є збитковою; показники не відповідають установленим значенням, кредитна операція не забезпечена ліквідною заставою (або безумовною гарантією), ймовірності виконання зобов'язань позичальником/контрагентом банку практично немає. До цього класу належить позичальник/контрагент банку, що визнаний банкрутом в установленому чинним законодавством порядку [3].

За результатами оцінки фінансового стану позичальник зараховується до відповідного класу. Також до уваги береться рівень погашання позичальником кредитної заборгованості, який визначається: добрим, слабким та незадовільним.

Не дивлячись на те, що усі методики оцінки кредитоспроможності в комерційних банках мають багато спільних рис, склад показників, що використовується в процесі оцінки як фінансового стану так і моральних якостей позичальника диференційовані. Визначення складу показників є одним з найважливіших етапів в розробці системи оцінки кредитоспроможності в банку, адже оцінка великої кількості показників займає багато часу, а замала кількість не дає вірного результату, а отже в обох випадках ефективність оцінки знижується, тобто необхідним є знаходження оптимального співвідношення кількості показників та якості оцінки [4, с. 91-95].

Одним з банків України, що найдинамічніше розвиваються, і займає лідируючі позиції банківського рейтингу країни є ПриватБанк, який був заснований в 1992 році. На основі одержаних від клієнта даних кредитним експертом здійснює обробку заявки. ПриватБанк використовує власну форму обробки заявки, яка складається з 3 розділів: загальні дані, фінансові показники та характеристика кредиту.

Найбільш важливим розділом є другий розділ, так як він характеризує платоспроможність і кредитоспроможність позичальника. Питома вага розділу в загальній сумі складає 50%, 30% в загальній сумі складає третій розділ, в якому аналізується мета і строк кредитування, забезпечення, а також наявність поручителів. Загалом, обробка заяви полягає у наступному:

кожному параметру надається бальна оцінка, відповідно до показників, зазначених у анкеті, після чого результат обробки заяви помножується на вагу параметра і таким шляхом отримуємо результат по кожному параметру. За кожним розділом визначаємо суму балів. Відповідно до загального результату (сума балів за всіма розділами) позичальники поділяються на 5 класів [5].

Таблиця 1. Критерії для прийняття рішення залежно від загальної кількості набраних балів.

Клас позичальника	Кількість балів	Характеристика
Клас А	більше 60	фінансовий стан не викликає сумнівів
Клас Б	від 45 до 60	фінансовий стан гарний, видача кредиту можлива
Клас В	від 30 до 45	фінансовий стан задовільний, необхідна детальна обробка
Клас Г	від 15 до 30	фінансовий стан поганий, видавати кредит недоцільно
Клас Д	менше 15	видача кредиту заборонена

Виконаємо оцінку кредитоспроможності підприємства – позичальника ПАТ КБ «ПриватБанк» на прикладі ВАТ «Добробут». У процесі оцінки і аналізу кредитоспроможності клієнта можна виділити три етапи: формування загального уявлення про клієнта; аналіз фінансового стану позичальника; аналіз проекту (угоди), що кредитується.

На першому етапі в ПАТ КБ «ПриватБанк» по-перше, відбувається особисте знайомство клієнта з керівником банку, начальником кредитного підрозділу, економістом з метою оцінити особисті та ділові характеристики керівника та головного бухгалтера; по-друге відбувається загальне обговорення проекту, що кредитується та відсоткових ставок за позицією. При формуванні уявлення про клієнта аналізуються наступні показники: установчі документи; період функціонування підприємства; власність на фонди; місцезнаходження позичальника; ділова активність клієнта; рентабельність активів й продаж підприємства.

ВАТ «Добробут» було створено в 1994 році. Підприємство є одним майновим комплексом; дочірніх підприємств, філій, представництв не створювалося, зміни в організаційній структурі не очікуються. ВАТ «Добробут» спеціалізується на випуску сталевих будівельних конструкцій. Значних сезонних коливань у виробництві немає. Забезпеченням виступає застава основних фондів в розмірі 125%. Засновники підприємства мають гарну репутацію, факти неплатежу або ліквідації підприємств засновників не мали місця.

Якщо позичальник не є власником основних і оборотних фондів, це говорить про його низьку платоспроможність. ВАТ «Добробут» є власником основних засобів. А отже у випадку неплатежу проблеми із вимогою кредиту виникнути не повинні. Основну частину активів підприємства становлять оборотні активи, відповідно частка необоротних активів становить менш 40%. Основним джерелом формування майна підприємства є власний капітал, що є ознакою його високої фінансової стійкості. Що ж стосується позикового капіталу - 100% його становлять поточні зобов'язання. Це є негативним чинником, тому що свідчить про нераціональну структуру балансу. Розрахунок рентабельності активів за 2013 рік знизилася на 5,1% та

склала 1,6%, що свідчить про неефективне використання інвестованого капіталу. Рентабельність продаж зросла на 0,9%, що є позитивним моментом, проте значення цього показника все ще низьке [6, с. 18].

На другому етапі оцінки кредитоспроможності позичальника у процесі оцінювання фінансового стану підприємства визначається платоспроможність, ліквідність та фінансова стійкість підприємства. Отже, у 2011 році баланс був неліквідний, У 2012 році ситуація стала загрозливою і вимагала контролю, За 2013 рік ситуація покращилася, всі умови виконувалися - баланс став абсолютно ліквідний.

Наступний етап аналізу ліквідності та платоспроможності - це розрахунок коефіцієнтів ліквідності. Використовуються три відносних показники. Розрахуємо показники ліквідності та платоспроможності в таблицю 2 та проаналізуємо їх.

Таблиця 2. Зведена таблиця показників ліквідності.

Показник	Нормативне значення	Фактичне значення		
		2011 рік	2012 рік	2013 рік
Коефіцієнт миттєвої ліквідності	$\geq 0,2$	1,77	2,61	5,54
Коефіцієнт поточної ліквідності	$\geq 0,75$	0,33	0,82	1,46
Коефіцієнт загальної ліквідності	≥ 2	2,22	3,54	7,2
Загальна платоспроможність	≥ 2	3,22	4,95	7,23

Дані табл. 2 свідчать, що значення показників ліквідності й платоспроможності вище мінімально припустимого рівня, що говорить про відсутність ризику неліквідності й неплатоспроможності, але їхнє багаторазове перевищення рекомендованого максимального значення і тенденція до подальшого росту свідчать про нераціональну структуру балансу.

Відповідно до розрахунків підприємство протягом 3-х років мало абсолютну фінансову стійкість, що характеризується тим, що всі запаси покриваються власними оборотними коштами, тобто підприємство не залежить від зовнішніх кредиторів. Розраховані показники узагальнемо у вигляді таблиці 3 та проаналізуємо їх.

Таблиця 3. Відносні показники фінансової стійкості.

Показник	Нормативне значення	Фактичне значення		
		2011 рік	2012 рік	2013 рік
коефіцієнт забезпеченості матеріальних запасів власними оборотними коштами (Кз)	0,6-0,8	63	83	35
коефіцієнт маневреності власних засобів (Км)	$>0,5$	0,54	0,61	0,83
індекс постійного активу (Іп.а)	$<0,5$	0,46	0,39	0,17

Продовження таблиці 3.

коефіцієнт довгострокового залучення капіталу	-	-	-	-
коефіцієнт нагромадження амортизації (Кн.а)	-	0,51	0,54	0,56
коефіцієнт реальної вартості майна (Кв.ф)	>0,5	0,24	0,24	0,11
коефіцієнт фінансового ризику (Кф.р)	<1	0,5	0,38	0,21

Значення коефіцієнта забезпеченості матеріальних запасів власними оборотними коштами в багато разів перевищує рекомендоване значення, але його зменшення є позитивною тенденцією. Збільшення коефіцієнта маневреності власного капіталу свідчить про збільшення волі маневрування власними засобами. Значення ж коефіцієнта виробничих фондів збільшилося, але усе ще не відповідає оптимальному, тому варто вжити заходів по поповненню майна виробничого призначення шляхом додаткового залучення власних засобів або довгострокових кредитів. Збільшення коефіцієнту зносу та його досить високий рівень негативно характеризує діяльність підприємства, оскільки зумовлює низький рівень придатності основних засобів [7, с. 53-55].

Загальний висновок, що можна зробити з розрахунку відносних показників фінансової стійкості - підприємство фінансово стійке, оскільки майже всі показники або перевищують рекомендовані значення, або мають тенденцію в перспективі їх досягти. Ризик появи фінансових труднощів у ВАТ «Добробут» у майбутньому зменшився.

Як вже зазначалося, ПАТ КБ «ПриватБанк» використовує змішану систему оцінки кредитоспроможності клієнтів, яка передбачає й рейтингову оцінку кредитоспроможності позичальників. Для рейтингової оцінки використовують коефіцієнти отримані на етапі загального аналізу, яким відповідають значення в балах. За сумарною кількістю отриманих балів підприємству присвоюється певний клас надійності відповідно до загальноприйнятої класифікації позичальників.

На підставі проведеного аналізу кількісних і якісних чинників комерційному банку можна віднести ВАТ «Добробут» за надійністю позичальників до класу А, оскільки і кількісний аналіз абсолютних показників і якісний аналіз відносних показників свідчать про ліквідність та фінансову стійкість підприємства, і підсумкова рейтингова оцінка складає 85 балів, що є найвищим показником рейтингової оцінки і зустрічається дуже рідко. По завершенню 3-го етапу аналізу кредитний працівник становить письмовий висновок про можливість кредитування зазначеного заходу.

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень. Головною проблемою при складанні методик оцінки потенційних позичальників в Україні є якісний підбір показників, необхідних для проведення об'єктивної оцінки кредитоспроможності. Тому вирішення питань, пов'язаних з удосконаленням існуючих та розробкою нових методичних підходів щодо оцінки кредитоспроможності набуває особливого значення. Методи аналізу можуть використовуватися паралельно, а також частково, доповнюючи один одного. Так, кількісні методи аналізу не враховують такої характеристики клієнта, як репутація, тоді як рейтингові системи оцінки орієнтовані на врахування чинників суб'єктивного характеру. Розгляд шляхів удосконалення методики оцінки кредитоспроможності банку має передбачати по суті

використання якомога більшого складу показників, котрі характеризували б реальні можливості ефективного використання і своєчасного погашення підприємством позичених коштів. Так оптимальним варіантом розрахунку фінансових коефіцієнтів, які характеризують різноманітні аспекти діяльності позичальника, є проведення не лише ретроспективного аналізу - на основі фактичних даних із наданої клієнтом звітності, але й аналізу перспективного, що може здійснюватись на основі прогнозних величин, представлених клієнтом, або розрахунку самого банку, виходячи із тих тенденцій, що склалися у динаміці змін відповідних показників у минулі періоди [8, с. 54-59].

Найефективнішою з погляду відбору і подальшого «відсіву» неблагонадійних позичальників, повернення якими одержаного кредиту викликає сумніви у банку, а також зниження кредитного ризику кредитного портфеля і, отже, комерційного банку в цілому, є методика «Визначення кредитного рейтингу позичальників», яка застосовується ПриватБанком, хоча також не ідеальна та потребує удосконалення.

Список використаних джерел та літератури:

1. Положення «Про порядок формування і використання резерву для відшкодування можливих збитків по кредитних операціях банків» затверджене ухвалою Правління НБУ від 13.04.2011 №114
2. Національний банк України. – [електронний ресурс]. – режим доступу: www.bank.gov.ua
3. Верховна Рада України. - [електронний ресурс]- режим доступу: www.rada.gov.ua
4. Андрушків Т. Проблеми оцінки кредитоспроможності позичальників банками України в період розвитку економічної кризи / Т. Андрушків, Н. Андрушків // Наука молода, 2008. - №10. – с. 91-95.
5. Приват Банк - [електронний ресурс] - режим доступу: www.privatbank.ua
6. Гончаров А.І. Оцінка платоспроможності підприємства: проблема ефективності критеріїв // Економічний аналіз: теорія і практика.- 2006.- №1.-с.18.
7. Цимбал М. А. Аналіз фінансового стану позичальника як необхідна умова організації банківського кредитування Вісник Української академії банківської справи. – 2000. – № 1. – С. 53-55.
8. Бугель Ю. Основні шляхи вдосконалення сучасних методів оцінки кредитоспроможності позичальника // Банківська справа. – 2007. - №4. – с. 54-59